

"רגע של שתיקה"

ב'התקשרות' גיליון תק"ע, נזכר נושא זה במסגרת סדר התפילה בבית-ספר חב"ד לבנות. ונשאלנו, אם אכן יש הוראה מהרבי לנהוג כך בבתי-הספר שלנו בארצנו הקדושה.

והנה נושא זה היה "מבצע" שבו דרש הרבי השתדלות מרובה (כולל על-ידי עצומות שיחתמו הילדים בעצמם) אצל נשיא ארה"ב, בקונגרס ובסנט, לחוקק חוק שכל יום לימודים בכל בתי הספר שבמדינה, וכיוצא-בזה לפעול גם במדינות אחרות, יתחיל ב'רגע של שתיקה', שבו יחשבו הילדים על "עין רואה ואוזן שומעת" (מבלי לעשות זאת בדיבור, ומבלי שהמורים יקבעו את התוכן, אלא כל ילד יחשוב כפי מה שלימדו אותו בבית). הרבי שאף ופעל לכך שינהיגו זאת בכל מוסדות החינוך הכלליים, כולל באוניברסיטאות.

על מבצע זה דיבר הרבי פעמים רבות, בעיקר בשנים תשמ"ג-ד. כמה פעמים הזכיר הרבי, שהעניין נחוץ גם בבתי-ספר דתיים: "נחוץ להדגיש שדבר זה (החדרת והעמקת תודעת האמונה כבורא העולם ומנהיגו) שייך גם לבתי-ספר ומוסדות חינוך דתיים...". הדברים נאמרו בשיחת אחרון-של-פסח תשמ"ג סל"א, 'התוועדות' ח"ג עמ' 1328; ובשיחת י"ב תמוז תשמ"ג סכ"ה, 'התוועדות' ח"ד עמ' 1751, בלתי מוגהות. אולם משתי השיחות ברור לכאורה, שבת-ספר דתיים שמתפללים בהם בתחילת היום, וששמים בהם דגש על נושא האמונה, לא נדרש מהם "רגע של שתיקה".

ואכן המזכיר הרה"ח ר' יהודה ליב שי' גרונר הגיב על כך: "אין קא-סלקא-דעתך כוז, שבבתי-ספר שמתפללים בהם, יהיה העניין ד'רגע של שתיקה'".

על-כן, לכאורה, במקומות שהנהיגו זאת, מתוך מה שחלק ממנהלי בתי-ספר חב"ד הבינו באותו זמן שהכוונה גם אליהם, אין לבטל ח"ו מנהג שמוסיף באמונה וביראת-שמים, אבל יש לדעת כי אין על כך הוראה מהרבי.

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם-משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו

ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן-יודא ור' יוסף-יצחק,

בני הרה"ח ר' שלום ישעיהו ע"ה דייטש

ב"ה

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • איגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תרלא

ערב שבת-קודש

פרשת שופטים

א' באלול ה'תשס"ז

יוצא-לאור על-ידי

מכון ליובאוויטש שעל-יד

צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

בירור ענייני הלכה ומנהג

בשם כ"ק אדמו"ר מהור"י צ"נ"ע, שמי שהשאיר את הספר פתוח צריך לסגורו בעצמו [מסתמא הכוונה כשאפשר]²⁰.

בין ה'יושבים' בחצר בעלזא בדורות קודמים היה מנהג, שאם אחד הלומדים השאיר ספר פתוח וחברו שם לב לזה, היה קורא כמה שורות מתוך הספר ורק אז היה סוגרו, כדי שלא לפגוע בכוח הזיכרון של אותו אדם שהשאירו²¹.

כיסוי הלקי: בשו"ת שלמת-חיים²² מלמד זכות על אלו שמכסים חלק מהספר עם איזה דבר, דכיוון שהוא לשעה קלה ויש היכר – שוב לא נקרא בזיון, ומסיק שבכל זאת יותר טוב לסגור את הספר.

כיסוי בספר אחר: בס' ישועות-החמה²³ מדייק לאסור כיסוי ספר בספר אחר, אבל בס' 'שמירת הגוף והנפש' כתב שעל-פי הנ"ל שיש בזה משום מניעת ביטול תורה, אם-כן אולי נתיר לו גם לכסות בספר²⁴.

דפדוף במקום אחר: אחרים כתבו ש'העוזבים ספר פתוח ומדפדפים למקום אחר שאין לומדים בו – לא הועילו כלום בזה, דיש השערה גדולה לומר שהשכחה הוא בתור עונש על מה שעזב הספר פתוח וגורם בזיון לספר'²⁵.

כשנשארו שם לומדים: בשו"ת שלמת-חיים²⁶ כתב דיש קפידא בזה אפילו כשהשאיר שם חבריו שלומדים.

כבוד נושא הספרים

באחד הימים בחודש אדר-ראשון תשכ"ה פתח הרבי את דלת 'גן-עדן-התחנות' בדרכו לצאת לביתו. גיסו הרש"ג עמד בפתח כדי להגיע לביתו-שלו, ומכיוון שרש"ג הגיע אחרי לימודו ב'זאל' הקטן, היו בידו ספרים. הרבי סימן לרש"ג שייכנס תחילה כי הוא נושא עמו ספרים. הרש"ג ניסה להתווכח עד שלבסוף נכנע. הרבי חיך אליו חיך רחב²⁷.

ויש לציין מקור לזה בליקוטים שבסוף ספר 'מהרי"ל – מנהגים'²⁸, "כשהלך הנושא ספר אצלו, אמר לו ליכנס או לצאת לפניו בפתח"²⁹.

(20) ואינו מוצא מקורו לעיני (בזמנו סופר הדבר בשם ר' בערקע חן ז"ל).

(21) מובא בקובץ 'היכל הבעש"ט', גיליון ט"ו עמ' קסג.

(22) תשובות מהרה"ג ר' חיים זוננפלד ז"ל, רבה של ירושלים, ח"ב סי' קא.

(23) (להרה"ח סי' מסגרת השלחן) סי' כז אות מה.

(24) סי' פה הערה ד, ע"פ המנ"י סי' קנד סי"ק יד, הובא במשנה ברורה שם סי"ק לא.

(25) בית ברוך כלל א אות לו (בהערה).

(26) ח"ב סי' ק (שען), הובא בסי' שמירת הגוף והנפש שם הערה א. לכאורה ממה-נפשך: אם הם לומדים באותו ספר – הרי אין בזיון, ואם לאו – מה ההוא-אמינא להתיר?! אחרים מביאים מברכי יוסף שם, בזה"ל: "יואם עומד אדם שם – אין חשש", וצ"ע (שני הספרים אינם תח"י כעת).

(27) ניצוצי רבי, 'התקשרות' גיליון תצב עמ' 18.

(28) פ, הוצאת מכון ירושלים עמ' תרל"ב.

(29) אגב, המהדיר שם ציין: "ראה בטושי"ע שם [יו"ד סי' רפב] סי"ב, ושם ברמ"א נפסק דיש שמחמירים בזה אף בחומשים" [וגם בסי' הספר בהלכה' פיט הערה 11 נעתק ציון זה], אולם שם נאמר רק: "הרואה ספר-תורה כשהוא מהלך – חייב לעמוד לפניו, ויהיה הכל עומדים עד שיעמוד זה שמולכו ויגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. הגה: אבל לפני חומשים שלנו אין צריכים לעמוד. ויש מחמירים" (ובשו"י סי"ק ג כתב: נראה שצ"ל יושב מחמירים ואומרים... על הדין שלאחר-מכן ברמ"א). הרי שנאמר שם רק שצריך לכבד ספר-תורה בעמידה, ולא שצריך לפנות לו את הדרך.

פינוי-דרך כעניין של כבוד (ולא רק כזכות-קדימה בתעבורה, כמו בגמי סנהדרין לב, ממצאתי לעיני בכתובות (ז,א): 'מעבירין את המת מלפני כלה, וזה וזה מלפני מלך ישראל', עיי"ש בפריש"י.

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

א' באלול ה'תשס"ו – ח' באלול ה'תשס"ו

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
א'	באלול	הלי תשובה פרק ד-ו.	הלי יסודי התורה פרק ו.	מ"ע עג.
ב'	באלול	פרק ז-ט.	פרק ז.	מ"ע עג.
א'	ג' באלול	פרק יו"ד. מה אהבתי וגו'. ספר אהבה והוא ספר שני. הלי ק"ש.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ח.	מ"ע עג. י.
ב'	ד' באלול	פרק ג-ד. הלי תפלה וברכת כהנים.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ט.	מ"ע י. ה.
ג'	ה' באלול	פרק ב-ד.	פרק י.	מ"ע ה.
ד'	ו' באלול	פרק ה-ו.	הלי דעות.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע ה.
ה'	ז' באלול	פרק ח-י.	פרק ב.	מ"ע ה.
ו'	ח' באלול	פרק יא-יג.	פרק ג.	מ"ע ה.

זמני השבוע*

תאריך	עלות השחר*		זמן ציצית ותפילין	זריחת החמה	זמן ק"ש	צות והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
	72 ד'	120 ד' לפני הזריחה							
ו', א' באלול	4.36	4.02	5.19	6.16	9.29	12.43	1.15	7.13.6	7.39
ש"ק, ב' באלול	4.37	4.03	5.19	6.17	9.29	12.42	1.15	7.12.4	7.38
א', ג' באלול	4.38	4.04	5.20	6.17	9.29	12.42	1.14	7.11.2	7.36
ב', ד' באלול	4.38	4.05	5.21	6.18	9.30	12.42	1.14	7.10.0	7.35
ג', ה' באלול	4.39	4.06	5.22	6.18	9.30	12.41	1.14	7.08.8	7.34
ד', ו' באלול	4.40	4.07	5.22	6.19	9.30	12.41	1.13	7.07.5	7.33
ה', ז' באלול	4.41	4.08	5.23	6.19	9.30	12.41	1.13	7.06.3	7.31
ו', ח' באלול	4.41	4.09	5.24	6.20	9.30	12.41	1.13	7.05.4	7.30

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.

*** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"ו בסידורו (סדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדה"ו שם. שיעור התלוי במקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים	תל-אביב	חיפה	באר-שבע
הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ
6.36	7.49	6.52	7.51	6.53
6.28	7.40	6.43	7.42	6.45
7.41	7.40	6.43	7.42	6.45

עורך ראשי: מנחם-מענדל ברוך • עורך: שניאור-זלמן רודרמן • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט מרז"ל: מכון ליובאוויטש שע"י צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו – המרכז

יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונב

כתובת: ת"ד 14 כפר חב"ד 72915, טל': 03-9607588, פקס': 03-9606169

ISSN 0793-7474 אינטרנט: http://chabad.org.il דואר-אלקטרוני: chabad@chabad.org.il

במטפחת" – אך לא הזכירו שום חשש להעדר הכבוד בעצם היות הספר פתוח¹². וה' יאיר עינינו. על-כל-פנים ברור, שאיסור זה נתקבל ונהוג בעם ישראל מדורי דורות, ונזהרין בו בבתי-כנסת ובתי-מדרש ושיבות, ואף בלימוד תשב"ר¹³.

בס' אמרי-פנחס, מהרה"ק ר' פנחס מקאריין נ"ע¹⁴, ניתן ביאור פנימי לעניין זה:

"ולכן אסור להניח ספר פתוח ולצאת, והוא חמור מאד, כי צריכים האותיות להיות גנוזין, כי הם מאור הגנוז. רק בשעה שלומדים מהם אז מאיר אור הגנוז ויוכל להיות פתוח, וספר-תורה שקדושתה גדולה צריך להיות בגניזה יותר" [ומפרט: האותיות – ביריעות, והיריעות – במפה, והספר כולו צנוע בארון-הקודש].

פרטים בדין זה

הפסקה קצרה: כתב על זה הגאון בעהמ"ח שו"ת שואל-ומשיב¹⁵: "דווקא במניח ספר פתוח והולך לעסקיו ואין דעתו לחזור תיכף, אבל אם בעת לימודו צריך לילך לצרכיו לנקבים או לדבר עם אחד בחדר אחר – אין צריך לסגור הספרים, שלפעמים ג' או ד' ספרים נפתחים ויהיה לו ביטול רב אם יצטרך לסגור ולפתוח בכל פעם כו', וכן אני נוהג לפעמים [– היינו שלעת הצורך היה נוהג להקל כן], ומכל-מקום אשרי הנוהג בכבוד הספרים [=אם אפשר, עדיף לסגור גם אז]. ושמעתה שהגאון בעל 'אורים ותומים'¹⁶ היה מניח תמיד פתוח הספרים בבית ישיבתו, וכשהגיע עת האוכל להלך לו – היה פורס מפה עליהם [בס' משנת-חכמים לשו"ע כאן, אחר העתקת דברי הראשית-החכמה, מביא זאת אודות הגאון בעל 'כנסת הגדולה'¹⁷: "כי היה לו וילון ממשי, וכשהיה פוסק מתלמוד-תורה היה פורס אותו וילון על הספרים, כי היה קשה לו לפי מלאכתו [=כמקלט] לחזור לפתוח כל הספרים שהיו צריכים להיות נפתחין לפניו", וכן נכון לעשות (ומציין לראשית-החמה הנ"ל)].

ויש שאסרו "אפילו על-מנת לחזור תיכף"¹⁸. וכתבו "דפשוט שאין לחלק בין זמן ארוך לזמן קצר, דהרי לא התירו בלי מפה אפילו בכדי ייבוש שהוא זמן קצר. ומלבד זה, לפי מה שכתב הש"ך הנ"ל הרי פשוט, דהמלאך הממונה על השכחה משתדל למצוא הזדמנות למלאות את תפקידו, ותיכף שרואה שמי-שהוא השאיר ספר פתוח, אפילו לרגע, הרי מצא לו הזדמנות זו להשכיח תיכף את תלמודו"¹⁹.

מצא ספר פתוח: לאחרונה נתפרסם שהרבי ראה אדם שסוגר ספר שהושאר פתוח, ואמר לו

12 ויש לעיין אם ניתן לומר שזה מעין "המניח ספר-תורה כשהוא פתוח [כיה לגירסת הרי"ף וכו'] ויוצא", שעליו דרשו חז"ל את הפסוק 'ועובי הוי' כו"י' (ברכות חסע"א), אף ששם מדובר בס"ת הפתוח לקריאה במעמד עשרה מישראל.
13 ראה בסידור קול יעקב (הנייל הערה 9) ובסי קיצור שלייה (מסכת שבועות, ענייני לימוד תורה. בדפוס אשדוד תשנ"ח דף רסא טור ב) שכותב זאת גם על מלמדי תינוקות. בקיצור שלייה מביא זאת יחד עם העניין שלא לסיים בדבר לא-טוב כנ"ל.

14 שער ד – שבת ומועדים, ס"י רכח.
15 בכמה ספרים ערוך השלחן כאן ס"ב) מציינים להגותו יד שאולי לשו"ע שם, ולא מצאתי שם בדפוסים שלפנינו, אבל ציינו לספרו 'ידות נדרים' ס"י רעז.
16 נפטר בשנת תקכ"ד.
17 נפטר בשנת תל"ג.
18 כף החיים לרבי חיים פאלאני ס"י כ אות יא. וכבר כתב כו"ב בספר יוסף אומץ לרי יוסף יוזפא האן טוירלינגן (פפדי"מ תפ"ג, 'סדר הלימוד בעצמנו') "ראיתי שמקפידין... אפילו כשדעתו לחזור להספרי".
19 שו"ת ישכיל עבדי ח"ה יו"ד ס"י נג.

לנוס מעיסוקי כל השנה ל"מקלט" – מקום של יראת-שמים

יהודי שעובר עבירה הרי הוא בבחינת "רוצח נפש" שעליו נאמר "שופך דם האדם (דקדושה) באדם (דבליעל)" □ חודש אלול הוא בבחינת "עיר מקלט" שבו יכול החוטא להינצל מ"גואל הדם" □ יש לערוך השבון-נפש על כל המחשבות, הדיבורים והמעשים של כל השנה ולתקן את המעון תיקון □ משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

וזהו גם עניינו של חודש אלול – בבחינת "ערי מקלט" לעובר עבירה:
על-ידי כל עבירה שהאדם עושה – הרי הוא בבחינת רוצח נפש, "שופך דם האדם באדם", דם האדם דקדושה באדם בליעל (היצר-הרע).³ וחודש אלול – הוא בבחינת "ערי מקלט", שבו יכול הוא להינצל מ"גואל הדם", הוא היצר הרע (ש"הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות"⁴), עד הדין ומשפט דראש-השנה, וביתניים יכול לחזור בתשובה.
ובעניין זה – ישנה מעלה בהדין ומשפט שלמעלה (בראש-השנה) על הדין ומשפט שלמטה, שהרי בהדין ומשפט שלמטה – לא על כל דבר מועילה תשובה" (וכידוע) הסיפור

א. דובר באריכות², שחודש אלול הוא עניין ערי מקלט.
[ותוכן העניין:
עניינם של ערי מקלט הוא – הסיוע לרוצח נפש להינצל מגואל הדם. ועד שאפילו רוצח במזיד – הרי "בתחילה אחד שוגג ואחד מזיד מקרימין לערי מקלט"⁴, וכל זמן שהרוצח שהה בעיר המקלט היה ניצול מגואל הדם, ורק לאחר זה "בית-דין שולחין ומביאין אותו משם"⁴, והיו עורכים משפט אם הוא חייב גלות, או אפילו עונש חמור יותר. ונמצא, שעל-ידי עיר המקלט ניצול הרוצח מגואל הדם על-כל-פנים עד לזמן הדין ומשפט, וגם בשעת המשפט – הרי "אפשר דחזו לי זכותא".

1 מכאן עד סוף השיחה – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר (באידיש), ונדפס בלקו"ש ח"ב עמ' 380 ואילך. במהדורה זו ניתוספו עוד איהו ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.
2 שיחת שבת מבה"ח אלול תשי"א ס"ד ואילך ('תורת-מנחם – התוועדות' ח"ג עמ' 285 ואילך). וש"נ.
3 החצ"ר – מהנחה בלתי מוגה.
4 מכות ט.ב.
5 גיטין כט, רע"א.
6 נח נט.ו.
7 ליקו"ת במדבר יג.
8 ב"ב טז.א.
9 ראה שו"ת נוב"י או"ח מהר"ק סל"ה.
10 ראה תורת-מנחם שם עמ' 288 הערה 33.

מכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, שהעביר שוחט משחיתו אף שעשה תשובה, מה-שאינ-כן לגבי הדין ומשפט שלמעלה – התשובה מועילה על הכל.

ואפילו "האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב (ש)אין מספיקין בידו לעשות תשובה" (ועל-דרך זה "אחטא ויום-הכיפורים מכפר, אין יום-הכיפורים מכפר")¹¹ – הרי "דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה מקבלין תשובתו"¹².

וזהו עניינו של חודש אלול – עניין הגלות, ש"גלות מכפרת"¹³, ועד שנעשה "וחי"¹⁴ – "ואתם הדבקים בה' אלוקים חיים כולכם היום"¹⁵, כמדובר בשיחה הנ"ל בארוכה].

ו. וישנה הוספה לעניין זה:

על העניין ד"שופטים ושוטרים גו"¹⁶, איתא בספרי¹⁷, שה"שופטים ושוטרים" היו "בכל מושבותיכם – (גם) בחוצה לארץ". וממשיך בספרי: "יכול אף ערי מקלט יהיו נוהגות בארץ ובחוצה לארץ? תלמוד לומר, אלה כו' – ערי מקלט אינן נוהגות אלא בארץ". ומכל-מקום איתא בספרי¹⁸, שערי מקלט קולטות גם רוצח שבחוצה לארץ, אלא שערי המקלט עצמן היו

בארץ-ישראל דווקא. מזה שהספרי מדמה את העניין ד"שופטים ושוטרים" לערי מקלט, שכשם ש"שופטים ושוטרים" היו גם בחוץ-לארץ, קא-סלקא-דעתך שגם ערי מקלט היו נוהגות בחו"ל – משמע, שערי מקלט שייכות ל"שופטים ושוטרים".

עניין ה"שופטים", ואפילו ה"שוטרים" שהיו רודין²⁰ – לא היה כדי להעניש, אלא הכוונה היתה כדי שעל-ידי זה יהיה זיכרון²¹. וזהו גם כן העניין דערי מקלט, גלות – "גלות מכפרת"¹³. וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן באגרת-התשובה²² ש"כפרה היא לשון קינוח, שמקנה לכולן החטא", ועד כדי כך שנעשה "מרוצה" כקודם החטא"²³.

ובמילא היה מקום לומר שעניין זה ישנו גם בחוץ-לארץ-ישראל, שהרי ארץ-ישראל, שהיא "ארץ" סתם²⁴, עניינה – כמאמר²⁵ "למה נקרא שמה ארץ, שרצתה לעשות רצות קונה", ופירושו "חוץ-לארץ" הוא – חוץ מרצון זה. ואם כן – בחוץ-לארץ יש להבטיח עניין זה יותר מאשר בארץ-ישראל.

ואף-על-פי-כן, רק ה"שופטים ושוטרים" היו גם בחוץ-לארץ, אבל ערי המקלט – רק

על הת"ק). ועפ"ז מוכן בפשיטות: א) קושיה הש"ס במכות (שם) א"כ מה ת"ל בכל שעריך, כיוון דגם שוטרים נוהגין בחו"ל. ב) הא דאין מונים העמדת שופטים ושוטרים בשני מ"ע. וראה תורה-תמימה ר"פ שופטים. פי' הרי"פ פערלא לסהמ"צ להר"ג פרשה א בסופה. ג) ל' הרמב"ם בסהמ"צ (שם): מגין שממנים ב"ד לכל ישראל ת"ל שופטים ושוטרים כו' אלה הדינין נוהגין בין בארץ בין בחו"ל. – וראה גם לקו"ש חל"ד עמ' 103 ואילך.
 (19) מסעי שם, יג.
 (20) פרש"י עה"פ.
 (21) וכלשון התנחומא (שם): שוטר שיוציא ממנו כו' משפט צדק ללמדך שצדקה עושין כו' ועם החייב שמוציאין את הגזילה מתחת ידו.
 (22) פ"א.
 (23) שם פ"ב.
 (24) ראה תענית י, רע"א.
 (25) ב"ר פ"ה, ח. יל"ש בראשית רמז ה.

כבוד הספרים

שלא להשאיר ספר פתוח

תניא: "כותבי ספרים תפילין ומזוזות לא התירו להן להפך יריעה על פניה, אלא פורס עליה את הבגד", והיינו שעליהם לפרוס את היריעה לאחר כתיבתה כדי שתתייבש, באופן שתהיה מוגנת מפני אבק. ואם יתפכו אותה יש בזה ביזיון, ולכן מעדיפים להשאירה פרוסה ולפרוס עליה בגד להגנתה. והובא להלכה ברמב"ם¹ ובטושו"ע הלכות ספר-תורה².

במסכת עירובין³ הקשו על זה מהמשנה⁴ "היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו... הופכו על הכתב?" והשיבו: "הכא לא אפשר", ואי לא אפיך – איכא בויון-כתבי-הקודש טפי". וכן אמרו בירושלמי⁵: "ספר שאין עליו מפה – הופכו על הכתב, כדי שלא יתבוה".

הב"ח שם⁶ הביא את הבבלי והירושלמי, וסיים: "ומכאן יש ללמוד, שלא ילך אדם לחוץ ויניח הספר פתוח אם אין עליו מפה, דלאו דווקא ספר-תורה, הוא הדין לשאר ספרים". הובא בט"ז ובש"ך שם⁷. והש"ך הוסיף: "וידוע לחכמי האמת שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא שומר דפין, על מי שמניח ספר פתוח ויוצא – שמשכה תלמודו"⁸.

מאידך, בס' גדולי-הקדש⁹ מביא פירש"י במשנה שם, שהספר שנתגלגל אין בויונו מפני האבק, אלא ("הופכו על הכתב – האותיות כלפי הכותל), שלא יהא מוטל כל כך בבזיון" משמע שבזיונו הוא שפתוח לעיני רבים, וכך הבין בירושלמי דעירובין ודמגילה הנ"ל, אך מסיים: "והב"ח דאוסר לעזוב ספר פתוח ולצאת לחוץ, לא ידעתי לו מקום ללמוד מש"ס דילן כמ"ש הש"ך, דהא במניח ספר תורה בביתו ליכא לא בזיון דרשות-הרבים ולא חשש נפילת אבק. ואף שהב"ח למדו מהירושלמי – אינו מוכרח".

וראה בס' ראשית-חכמה¹¹, שכתב: "ונראה לי, שטוב להיזהר שאם היה קורא והוצרך להפסיק מאיזו סיבה שיהיה, שיסתום הספר או יכסהו מפני כבוד התורה, שאם יהיה מגולה – שמא יפול עליו מים או איזה לכלוך, כמו שיקרה דבר זה פעמים הרבה". ועל-דרך-זה בס' קב הישר¹² "חיוב גדול לנהוג כבוד בספרים, וכשהספר פתוח ואירע דבר טינוף בחדרו – יסגר הספר, או יכסה

(1) מסכת סופרים פי"ג הי"ד וט"ז.
 (2) הל' תפילין פי"א הי"ז.
 (3) יו"ד ס"י רע"ז.
 (4) צח, א.
 (5) שם צ"ב.
 (6) לרש"י – מפני שאין לו בגד, לתוס' – מפני שאסור (לעשות כן בשבת, מדין הוצאה מרשות לרשות).
 (7) מגילה פי"א הי"ט (בדפוסים המצויים – יב, סע"א). הירושלמי מדבר בכותבי תפילין כו"ל.
 (8) הטי"ז הבין שהבי"ח למד זאת מהגמי בעירובין שנוכרה לפני-פניו (ראה בנקודות הכסף שם), ואילו הש"ך הבין שלמד זאת מהירושלמי שנוכר לפניו, והתפלל הלא כך מוכח מהמשנה וגמי בשי"ס דילן.
 (9) וכבר העירו (בקובץ) היכל הבעש"ט דלהלן הערה 21), שצריך חיפוש מקור הדברים בספרי הקבלה. ושגם בסידור האריז"ל יקול יעקב' בסופו נדפס אודות מלאך זה, אך שם שומר המלאך שלא יסיימו את הספר בעניין לא-טוב, ולא נזכרה שם השארת ספר פתוח כלל.
 (10) יו"ד שם ס"יק א.
 (11) שער היראה פט"ו (בהוצאת וגשל מנוקד תשנ"ז – עמ' קעז) נדפס לראשונה בוויניציאה, שליט.
 (12) נדפס לראשונה (כרי"כ שנים אחרי הדפסת הבי"ח על יו"ד בשנת ת', והטי"ז והש"ך על יו"ד בשנת ת"ו) פפד"מ, תס"ה – פרק נד.

שלילת תחנון בימי שמחה

מאת הרב יוסף-שמחה גינזבורג

בדרך-כלל הלשון הוא שבימי שמחה אין אומרים תחנון. רק במקומות בודדים מופיע הלשון שאסור לומר אז תחנון. ומהם:

(א) בליקוטי-שיחות, כרך כח, עמ' 19: "...דער זמן פון ערב שבת (ויום-טוב) לאחרי חצות, ווען מען טאר ניש זאגן קיין תחנון..." [=הזמן דערב שבת ויום-טוב לאחר חצות, כאשר אסור לומר תחנון...] (ההדגשה שלי).

(ב) בכף-החיים סי' ש"ק חי הביא (ממחבר ושע"ת) מהמר"ם זכות דלהלן [בסוף דבריו בעניין זה], ש"אסור לומר וידוי במוצאי שבת עד שיעבור חצות לילה", עיי"ש.

(ג) וכן לנושא אחר, אמירתו בלילה. בתשובות הרמ"ז סי' ל כתב שהמקובלים אוסרים לאומרו אז (ומביאו הברכ"י-יוסף סי' תקפא אות א, וכף-החיים סי' קלא ס"ק נא. נעתק גם בס' 'אבן השהם' – שו"ע מכתבי האריז"ל סי' קלא בפיתוחי-חותם אות יט) בכף-החיים הלשון שהיא "אסור... חמור מאוד, כמקצין בנטיעות ח"ו".

לאירך גיסא, על-פי נגלה נפסק בשו"ע אדמו"ר הזקן (הל' שבת סי' רפח ס"ח) "ויכול גם-כן להתוודות, ולומר 'חטאתי, עויתי, פשעתי'. ולא אסור לומר תחנונים בשבת אלא לבקש בהם על צרכיו, כגון על פרנסה או על רפואה לחולה שיש לו בביתו כיוצא בהם מצרכי הגוף, אבל חרטה עוונות – טוב לומר בכל יום" (נעתק גם בכף-החיים שם ס"ק סח, ולא העיר ע"ז מאומה! כ"כ גם בשו"ת הלכות-קטנות ח"ב סי' קעב, עיי"ש). ובמהדורה החדשה ציינו מקורו לשו"ת מהר"ם מיניץ סי' פז אות ה, הובא במג"א ס"ק יא. אמנם ציינו, שבסידורו השמיט אדמו"ר הזקן כל מה שיש בו הזכרת חטא [בשבת], כמבואר באריכות בשער-הכולל (פל"ו אות ב), והביא שם דעת קרבן-העדה (לירושלמי שבת פט"ו ד"ה 'טופס הברכות') שחולק על מהר"ם מיניץ, ומפרש שמה שכתוב בירושלמי "טופס הברכה כך היא" הוא רק באמצע הברכה, שלא לבלבל, וגם שלא לדלג את מה שסידרו חכמים לומר בכל יום.

ואכן במג"א ובשו"ע אדמו"ר הזקן סי' תקפ"ד מובא בשם הזוהר (ח"ב, קפו ע"א. וכ"כ הבי"מדרתו) שאין להזכיר חטא בראש-השנה (מלבד בשעת התקיעות). ובס' פתח-הדביר (ח"ג סי' רפ אות א, הובא בשדי-חמד אסיפת-דינים מערכת ו' אות ג' (בהוצאת קה"ת – כרך ה, עמ' 2027)) אוסר לומר וידוי בשבת על-פי המקובלים והן על-פי נגלה בתור זלוול שבת, אלא למתענה תענית חלום או לחולה שמסוכן סכנת היום, ורק בראש-חודש וחנוכה מתיר למי שנתלהב ליבו לעשות תשובה, עיי"ש. ובשו"ת דברי-יציב (אה"ע סי' עה) מעיר ממה שמדינא ניתן היה להתפלל כל תפילת שמונה-עשרה בשבת ויום-טוב (ברכות כא.א. שו"ע אדמו"ר הזקן סי' רסח ס"ב), גם "סלח לנו... חטאנו... פשענו". ובפרט בראש-חודש שתיקנו חז"ל להתפלל שמונה-עשרה, ולכן מכריע שהחתן שחופתו בראש-חודש (אף שאינו מתענה ברה"ח, ולדעתו כיוון שאין בזה כל טעמי התענית, ובפרט ע"פ תלמידי הבעש"ט – אינו מתענה כלל גם בער"ח) יאמר וידוי ברה"ח עצמו. כל זה לפי דעתו, ו"נהרא נהרא ופשטיה".

בארץ-ישראל. להיות יגיעה רבה, וישנם נסיונות רבים. בארץ-

ישראל – מצב ד"עניי ה' אלוךך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה³⁰ – אין להם שום מושג בזה. ולכן הוצרכו להיות "שופטים ושוטרים" גם בחוץ-לארץ, כדי לשפוט את בני

ג. בתשובה ישנם שני עניינים²⁶: חרטה על העבר וקבלה על להבא, ובאיזה אופן היא חרטה הראויה – כאשר מאן ולהבא מקבל

בזמן חודש אלול צריך להיות "מונח" ("אפגע'לייגט")

אשר יעבור עליו מה, בשבועות האחדים שבחודש

ד"בקשו פני" – אהיה כדבעי!

ישראל שבחוץ-לארץ. וכידוע הסיפור אודות אדמו"ר האמצעי ואודות אדמו"ר הצמח-צדק³¹, שפעם אחת, באמצע "יחידות", הפסיק למשך זמן, ואחר-כך חזר לערוך "יחידות". וכששאלוהו הטעם לזה, הסביר, שכאשר באים ל"יחידות" לבקש "תיקון", צריך למצוא – ברקות דרקות על-כל-פנים – עניין זה בעצמו, ואז אפשר לענות. וכשבאו אליו לשאול אודות עניין פחות ביותר – לא היה ביכולתו למצוא בעצמו עניין זה אפילו ברקות דרקות, ולכן הפסיק את ה"יחידות"³².

וזהו גם כן העניין שאמר הקב"ה למשה רבינו בשעת חטא העגל "לך רד כי שחת עמך"³³: משה היה אז ברקיע, למעלה מעלה, לחם לא אכל ומים לא שתה"³⁴ ובני ישראל

על עצמו להתנהג כדבעי, דאם לא כן, מהי פעולת החרטה, הרי הוא "כטובל ושרץ בידו"²⁷. ולכן היו ערי מקלט רק בארץ-ישראל, כיוון שאם האדם נשאר מחוץ ל"ארץ שרצתה לעשות רצון קונה" – מהי פעולת החרטה. ולכן ערי מקלט קולטות גם רוצח מחוץ-לארץ, שגם עבורו מועילה הגלות, אבל הגלות עצמה צריכה להיות בארץ-ישראל דווקא – "ונס שמה"²⁸.

מה-שאינ-כן העניין ד"שופטים ושוטרים" – היה גם בחוץ-לארץ, כיוון שלגבי משפט על הזולת שנינו²⁹ "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו"; בית הדין שבארץ-ישראל אינם יכולים להכיר את ההעלמות וההסתרים שישנם בחוץ-לארץ, אשר, על כל עניין במעשה, ואפילו בדיבור ובמחשבה, צריך

27 ראה תענית טז,א. רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ג.
28 מסעי לה, יא.
29 אבות פ"ב מ"ד.
30 עקב יא, יב.
31 ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שנו,ב ואילך (אגרות-קודש אדמו"ר מהרי"צ ח"ג עמ' שעט ואילך).
32 דמכיוון שסו"ס באו לשאול אצלו ער"ו, לא היה יכול, או שלא רצה, להמשיך בעריכת "יחידות" (מהנחה בלתי מוגה).
33 תשא לב, ז.
34 שם לד, כח.

²⁶ רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב. תניא אגה"ת לרבנו הזקן פ"א (צא, רע"א). אלא שחרטה על העבר צ"ל לא רק במחשבה, כי אם גם בדיבור – וידוי דברים (ועיין מצות וידוי ותשובה כסהמ"צ להצ"צ פ"א (דרמ"צ לה, א ואילך), מנ"ח מצווה שסד). ובנוגע מכאן ולהבא מצוות התשובה היא עויבת החטא מלבד * (ועל כורחך צריך לפרש כן בלשון הרמב"ם שם רפ"א, בשערי-תשובה לרבנו יונה אות יט. ועוד) וכדמוכח בח"מ סו"ס לד ובכ"מ. וראה ג"כ קדושין (מט, ב). וצ"ע.

²⁷ וראה לקושי חייז עמ' 197 ואילך.

היו למטה מטה. ולכן אמר לו הקב"ה "שחת עמך", הם העם שאף³⁵ – שעל-ידי זה נעשה משה קשור עמם, והיה יכול ללמד עליהם זכות. ועל-דרך מה שכתב אדמו"ר הזקן³⁶ ב"בר קודש"³⁷, שאין צונו שהמשפט יהיה על-ידי "שרים", כיוון שעל "שרים" אי-אפשר לסמוך, אלא בקשתו ש"מלפניך (דווקא) משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים"³⁸. ה"שרים" אינם מרגישים מה הם העלמות והסתרים, ולכן צריך להיות משפט של נשמה בגוף – "מלפניך" דווקא. וזהו העניין שה"שופטים ושטרים" היה צריך להיות בחוץ-לארץ דווקא.

ד. אף-על-פי שערי מקלט היו בארץ-ישראל דווקא, מכל-מקום יש כזה חילוקי מדריגות: היו ערי מקלט בערי הירדן – ד"שכיחי רוצחים"³⁹; בארץ-ישראל, ש"למה נקרא שמה ארץ, שרצונה לעשות רצון קונה"; ואפילו לעתיד-לבוא, כש"ירחיב הוי' אלוך את גבולך"³⁹ – גם אז יהיו ערי מקלט. והיינו, שהעניין ד"שופך דם האדם באדם"⁴⁰, שעל זה הוא העניין דערי מקלט – ישנו בכל מדריגה לפי עניינה. ואפילו לעתיד, שאז תהיה העבודה, וממילא גם העדר העבודה, באופן נעלה לגמרי – גם בעניין זה ישנו העניין ד"שופך דם האדם (דקדושה) באדם (בליעל)⁴¹, ועל זה צריכים ערי מקלט שקולטות. והיינו לפי שבכל מדריגה ישנו העניין

דהעדר והיפך העבודה כפי עניינה, כלומר שלפי ערך מעלת מדריגתו הרי זה עניין של העדר העבודה, ועד שבהמדריגה ד"ובו תדבקון" – העבודה ד"אותו תעבודו" היא עניין שצריך לעשות עליו תשובה.⁴²

ד. וכן הוא גם בחשבון-הנפש דחודש אלול, שהוא עניין ערי מקלט כנ"ל – שהוא אצל כל אחד כפי אופנו. עליו לעשות חשבון-הנפש על כל מחשבותיו, דבוריו ומעשיו במשך כל השנה, אם היו על-פי שולחן ערוך, אם היו לפני משורת-הדין, ואם היו "לפום גמלא"⁴³; ואם לא היה כך – עליו לעשות תשובה.

ומזה מובן, שלא בעלי עסקים בלבד, אלא גם יושבי אוהל, שבמשך כל השנה נמצאים הם באוהלה של תורה ובאוהלה של תפילה – גם אצלם חודש אלול צריך להיות "עיר מקלט", "את בצר במדבר"⁴⁴, בתורה⁴⁵, שעליה נאמר⁴⁶ "וממדבר מתנה", וכן בתפילה⁴⁷. וזהו גם כן מה שדובר לפני שנתיים (בח"י אלול)⁴⁸ בעניין מנהג המדינה, שבימי אלול ותשרי נוסעים מהשיבות לבתיהם – שזהו היפך התורה וגם היפך שכל אנושי. במקום מה שמצינו⁴⁹ שבחודש אלול היו ממעטים בגופי הלכות ובחיבורים, והיו עוסקים יותר בתשובה – נוסעים מהשיבה לבתיהם! בזמן חודש אלול צריכים להיות בשיבה, וצריך להיות "מונח" ("אפגעלייגט") אשר

(למוד הימנו, רש"י); ואם לאו - אותו תשחית וזרת (סוד מעליו, רש"י) (תענית ז)

בחסידות מבואר שהאותיות הן בחינת 'דומם' שבנפש; המידות – 'צומח' שבנפש; השכל – 'חי' שבנפש; ושורש כוח הדיבור – 'מדבר'. לאור זאת נשאלת השאלה: "וכי אדם עין שדה הוא" – וכי גדולתו וחשיבותו של האדם הוא בבחינת ה'צומח' שבו, היינו מידותיו, והלא ייחוד האדם הוא בהיותו 'מדבר', דהיינו בשכלו? והתשובה היא:

"אם תלמיד-הכם הגון הוא" – אמנם מעלת האדם היא שכלו, "תלמיד-הכם", אבל השכל אינו מושלם אלא כאשר הוא משפיע על הלב ועל המעשה, "תלמיד-הכם הגון".

(ליקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1115)

* * *

כשם שהעץ מחובר תמיד למקורו, לכוח הצומח שבארמה, כך הבעל-עסק צריך להיות קשור תמיד למקור חיותו, לאותן השנים שבילה באוהלה של תורה, בטרם החל לעסוק בהוויות העולם.

(ליקוטי שיחות, כרך כד, עמ' 116)

* * *

אדמו"ר הזקן אמר לאחד האברכים, שהיה למדן מופלג, ב'יחידות' הראשונה שלו:

"כי האדם עין השדה". אילן שאינו עושה פירות הוא אילן סרק. אפשר להיות בקי בש"ס ולהיות אילן סרק ח"ו. מה התועלת בתורתך ועבודתך, אם לא הארת אור ביהודי אחר? והרבי סיים: "דרחים רבנן", מי שעושה מיודע-תורה אוהבה' ומראה לו דרך בעבודת הבורא, "הוויין ליה בנין רבנן" (שבת כא).

(ליקוטי דיבורים, א, עמ' קלב)

כי ימצא חלל... נופל בשדה (כא,א)

כאשר יש יהודי "נופל בשדה", הוא נפל ל"שדה" שרחוק מתורה ומצוות, בחינת "עשו איש שדה" – האחרים לכך הם תושבי העיר הקרובה, דהיינו יהודים שנמצאים ב"עיר", בסביבה של תורה ומצוות. ולכן צריכים זקני העיר להכריז "ידינו לא שפכו את הדם הזה", "לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות" (פסוק ז וברש"י), היינו שסיפקו לו את ה"מזון" דתורה, שעליה נאמר (תהילים מ) "ותורתך בתוך מעיי".

(ליקוטי שיחות, כרך כד, עמ' 130)

והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה (כא,ד)

עריפת העגלה נועדה לבטל את הקטרוגים שהתעוררו על ישראל בגלל מעשהו של הרצח. לפיכך נעשתה העריפה במדור הקליפות דווקא, מקום ש"לא יעבד בו ולא יזרע", כדי לתת ניקה לכוחות הטומאה ובכך לסתום את פיהם מלקטרג על ישראל.

לכן גם נערכה העגלה ולא נשחטה, כי יניקת החיצונים אינה אלא מבחינת "אחוריים" דקדושה.

(דרך-מצוותיך, עמ' קיא)

35) דהיינו שהכוח שלך נמצא בהם (מהנחה בלתי מוגה).
36) ראה הקדמת כ"ק אדמו"ר ל"בר קודש" (קה"ת, תש"ו (ועוד), ולאח"ז באגרות-קודש אדמו"ר האמצעי ח"א עמ' תצח).
37) פ"ו (אגרות-קודש שם עמ' רחצ).
38) תהילים יז,ב.
39) פ' שופטים יט,ח. ירושלמי מכות פ"ב ה"ו בגמרא. ספרי עה"פ.
40) ראה ד"ה אחרי ה"א תלכו וביאורו (בסופם – בסידור, בספר-המצוות להצמח-צדק)
בליקוטי-תורה.
41) כתובות סז, רע"א. וש"נ.
42) ואתחנן ד,מג.
43) ראה מכות י,א.
44) חוקת כא,ית. וראה עירובין נד,א.
45) עיין ליקוטי-ביאור לד"ה וידבר ג' במדבר סיני ג, סע"ב ואילך. לעיל בעניין וכו' תדבקון.
46) שיחת ח"י אלול תשי"ב סי"ג ואילך (תורת-מנחם – התועדויות) ח"ו עמ' 166 ואילך. וש"נ.
47) אלף-למטה במטה-אפרים סתקפ"א סקט"ו.

פרשת שופטים

תמים תהיה עם ה' אלוֹקֵיךָ (יחג)

האות ת' היא האות הרחוקה ביותר מהאות א', הרומזת לקב"ה, אלופו של עולם. האות ת' רבתי של תיבת "תמים" רומזת לכך שיש לקשר ולחבר גם את ענייני העולם "עם ה' אלוֹקֵיךָ" – אהבה או יראה בענייני העולם צריכות להביא לאהבת ה' וליראתו.

למה הדבר דומה? לאדם שמגיע אליו שליח המלך ומודיע לו שהמלך קורא לו. אם השליח מראה לו פנים שוחקות – אין טעם להשתעשע עמו אלא יש ללכת אל המלך, שהוא מקור האהבה; ואף אם השליח כועס עליו, אין לנסות לפייסו אלא יש ללכת מיד אל המלך ולרצותו.

(כתר-שם טוב)

על-פי שני עדים... יקום דבר (יט,טו)

"שני עדים" – היינו שתי התנועות ד"צמצום" ו"התפשטות".

"דבר" – רומז לדבר ה' המחיה את הבריאה מאין ליש.

"על-פי שני עדים יקום דבר" – לשם קיום הבריאה, יש צורך בשתי התנועות, צמצום והתפשטות גם-יחד. שכן בלי התפשטות לא היה העולם נברא, ובלא צמצום לא היתה מתאפשרת מציאות של עולם מוגבל.

(אור-התורה – דברים, עמי תתקצז)

* * *

"דבר" – רומז לדיבור התפילה.

"שני עדים" – היינו אהבה ויראה.

"על-פי שני עדים יקום דבר" – רק על-ידי אהבה ויראה יש קיום לתפילה.

(אור-התורה – דברים, עמי תתקצז)

הירא ורך הלבב (כח)

רבי עקיבא אומר, כמשמעו... רבי יוסי הגלילי אומר, הירא מעבירות שבידו (רשי')

מדוע אין רבי עקיבא מפרש את הכתוב כרבי יוסי הגלילי?

שכן העובדה שאדם ירא מלכת למלחמה בגלל העבירות שבידו, מוכיחה שהוא יודע שעשה דבר רע ושמגיע לו עונש על זה; ידיעה זו חייבת לגרום לו חרטה והרהור תשובה. רבי עקיבא סובר שהרהור תשובה גרידא הופך רשע גמור לצדיק גמור (גם כאשר התשובה טרם הביאה לשינוי בהנהגה בפועל), ואם-כן נתכפרו עוונותיו ושוב אין לו ממה לירא ללכת למלחמה.

(ליקוטי-שיחות, כרך ט, עמ' 128)

כי האדם עץ השדה (כי"ט)

וכי אדם עץ שדה הוא?! אלא... אם תלמיד-חכם הגון הוא - ממנו תאכל ואותו לא תכרות

יעבור עלי מה, בשבועות האחדים שבחודש ד"ב"קש פני" – אהיה כדבעי!

1. עניין זה הוא הוראה גם לבעלי-עסקים – שאף שבמשך כל השנה שקוע הוא בעסקיו, הרי העולם – שכאשר הוא "בן מאה", וסיים לפעול את כל העניינים בכל פרטי כוחות הנפש (יו"ד הכלולים מיו"ד), אזי "עבר ובטל מן העולם" – אין לו שום שייכות עם העולם העולם, וממילא יכול להאריך ימים ושנים,

אדמו"ר הוקן כתב, שאין רצונו שהמשפט יהיה על-ידי

"שרים", כיוון שעליהם אי-אפשר לסמוך, אלא יהיה

על-ידי הקב"ה בעצמו, "מלפניך משפטי ייצא"...

כיוון שאין לו ממה לחשוש⁵³.

וזהו פירוש "קבורתו" – פירוד הד' יסודות, וכל אחד מהם מגיע ומתחבר לשורשו, "עפר אתה ואל עפר תשוב"⁵⁶, הביטול ד"אריך"⁵⁷, שעל-ידי זה בא אחר-כך בניין המלכות שבראש-השנה.

ועל-ידי העבודה דחשבוך-הנפש שבחודש אלול, עד "ונס שמה" – נעשית ההכנה לכתיבה וחתימה טובה דראש-השנה, לשנה טובה ומתוקה בבני, חיי ומוזני רוויחי.

(קטעים מהתועודיות שבת-קודש פרשת ראה, מברכים החודש וערב ראש-חודש אלול, היתשי"ד. יתורת-מנחם – התועודיות: תשי"ד, חלק שלישי (יב) עמ' 187-182 – בלתי מוגה)

בהזמן חודש אלול, או לכל הפחות מח"א לול, שאז מתחיל החשבון "יום לחודש"⁵⁹, או בימי הסליחות על-כל-פנים, עליו לברוח ל"ערי מקלט" (שהיו גם בעבר הירדן שמחוץ-לארץ-ישראל), במקום של יראת-שמים, בישיבה והדומה⁵⁸, ו"שם תהא דירתו"⁵¹.

צריך להיות "ונס שמה", "ונס" – פירושו בריחה⁵², לברוח מכל העניינים שעוסקים בהם במשך כל השנה – ל"ערי מקלט", ו"שם תהא דירתו", שם עליו להתיישב, ובסגנון הזוהר⁵³ "קבורתיה דיליה (דמשה) משנה" – "שם תהא קבורתו"⁵⁴.

העניין ד"קבורתו" הוא על-דרך מה ששנינו⁵⁵ "בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן

48 תהלים כז, ח.

49 ראה קונטרס ח"י אלול תש"ג עמ' 42 (סה"ש תש"ג עמ' 177).

50 ושם ציינים להתכנס כולם יחד (מהנחה בלתי מוגה).

51 מכות י"א, ב (במשנה).

52 ע"ד כי ברח העם (ראה תניא פל"א).

53 ח"א כז, סע"ב. וראה ביאורי הזוהר שם.

54 אבות ספ"ה.

55 ראה גם 'תורת-מנחם – התועודיות' ח"ו ס"ע 157 ואילך. ושי"ג.

56 בראשית ג, ט.

57 שהו"ע "ארעא אתבטלת" (ספר"צ – זח"ב קער, ב). – מהנחה בלתי מוגה.

הנהגת כל העולם באופן ד"שופטים ושטרים תיתן לך"

פרסום הוראות "שופטיך" ו"יועציך" שבדורנו

לפרסם אצל עצמו ואצל אלו שאליהם אפשר להגיע – שצריכים לקבל על עצמם (ביתר חזק) את ההוראות ועצות ד"שופטיך" ו"יועציך" שבדורנו – "מאן מלכי רבנן" בכלל, ובפרט נשיא דורנו – הבא בהמשך לרבתינו נשיאינו שלפניו – שופט דורנו ויועץ דורנו ונביא דורנו... ישנה ההוראה כנ"ל, שצריכים לפרסם לכל אנשי הדור, שזכינו שהקב"ה בחר ומינה בעל בחירה, שמצד עצמו הוא שלא בערך נעלה מאנשי הדור, שיהיה ה"שופטיך" ו"יועציך" ונביא הדור, שיורה הוראות ויתן עצות בנוגע לעבודת כל בני-ישראל וכל האנשים דרוך זה, בכל ענייני תורה ומצוות, ובנוגע להנהגת חיי היום-יום הכללית, גם ב"כל דרכיך" (דעהו) ו"כל מעשיך" (היו לשם שמים), עד – הנבואה העיקרית – הנבואה ש"לאלתר לגאולה" ותיכף ומיד ממש "הנהגה" (משיח) בא".

(מהתוועדות שבת-קודש פרשת שופטים תנשי"א. תורת מנחם התוועדות היתנשי"א כרך ד, עמ' 201)

בכוח התורה פוסקים שהגאולה צריכה לבוא תכף ומיד

אף שעיקר החיוב ד"שופטים ושטרים תיתן לך בכל שעריך" הוא בארץ ישראל, כפסק-דין הרמב"ם "אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ-ישראל בלבד... שנאמר, תיתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוךך נותן לך לשבטיך", מה-שאינ-כן בחוץ-לארץ, ועל-אחת-כמה-וכמה בזמן הגלות ובחוץ-לארץ, שגם כשנמצאים בחסדי ה' במלכות של חסד, צריכים לקבל רשות ממלכות המדינה (שיש לה תוקף על-פי תורה – דינא דמלכותא דינא) למנות דיינין (ואין זה באופן ד"שופטים ושטרים תיתן לך"), מכל-מקום, כשעומדים בתוקף המתאים בכוח התורה, נעשית הנהגת המדינה כולה (ועד להנהגת המדינות שבכל העולם כולו) בהתאם לפסק דין ד"שופטים ו"שופטים ושטרים תיתן לך", על-דרך סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו אודות הנהגת הצמח-צדק, שבהיותו בעיר ליובאוויטש עשה "סדרים" בפטרבורג, עיר הבירה של כל מדינת רוסיה.

ועוד ועיקר – שבכוח התורה פוסקים בני-ישראל שהגאולה האמיתית והשלמה על-ידי משיח צדקנו צריכה להיות תיכף ומיד, ונעשה כן במציאות העולם בפועל ממש... ובסגנון דחודש אלול (מלך בשדה) – שהמלך בא לשדה, דיש לומר ש"שדה" קאי בפרט על מקום הגלות, שבו נעשית כללות ה"מלאכה" ד"מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות" בל"ט מלאכות דעובדין דחול לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, ועד שהמפכים הגלות לגאולה על-ידי המשכת האל"ף (המלאכה ה"אחת"), אלופו של עולם, שעל-ידי זה נעשה מ"גולה" "גאולה", ועד "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

(שבת-קודש פרשת שופטים, ד' באלול ה'תשי"ג; יתורת מנחם – התוועדות ה'תשי"ג, כרך ד, עמ' 200-202)

ויהי מורא שמים עליכם

אנטיגינינו איש סוכו קיבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על-מנת לקבל פרס, אלא הו כעבדים המשמשין את הרב שלא על-מנת לקבל פרס; ויהי מורא שמים עליכם. (פרק א, משנה ג)

פירש רבינו עובדיה מברטנורא:

פרס – לשון ערך, "בערכך" מתרגמינן "פורסניה" והוא מה שאדם נותן למי שעבד אותו והוא אינו חייב בדין ליתן לו כלום, כמו מה שייתן אדם לבנו קטן, או לאשתו, או לעבדו מפני קורת-רוח שעשו לו, ואפילו לחקות פרס כזה לא יעבוד אדם את בוראו אלא מאהבה בלבד.

פירוש כ"ק אדמו"ר:

השאלות במשנתנו: א) הרי זה בניגוד למה שכתוב "כבוד את אביך ואת אמך למען יארכיך ימך" (ועוד כיצא בזה) שזהו, לכאורה, על-מנת לקבל פרס? ב) למה לא התחיל התנא בצד החיובי ("הו כעבדים כו...")? ג) "ויהי מורא שמים עליכם" – הלא יראת ה' היא אחת מרמ"ח מצוות עשה שבתורה, ולא הנהגה של מידת חסידות? ד) מהו פשר הלשון "עליכם" (ולא "בכם"). והביאור:

מצד שורת-הדין רשאי אדם לעבוד את ה' על-מנת לקבל פרס, כמאמר ז"ל: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". ועל זה נאמר "למען יארכיך ימך". והתנא מחדש לנו כאן, במילי דחסידותא, שאף-על-פי-כן "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על-מנת לקבל פרס".

והנה, מאומרו "אל תהיו כעבדים" מוכן שמדובר באדם שהוא בדרגת "עבד", שבהפקירא נחא ליה. אי לזאת, צריכים להודיעו בתחילה שקיימת עבודה כזו (של על מנת לקבל פרס), אלא שמצד מידת חסידות עליו לעבוד את קונו שלא על-מנת לקבל פרס. משום זה מקדים התנא "אל תהיו כו...", ורק אחר כך הוא אומר "אלא הו כו...".

והנה מבואר בחסידות שאהבה ויראה הן שתיים שהן ארבע: יראה תתאה ויראה עילאה, אהבה זוטא ואהבה רבה. ועניינן: יראה תתאה – שירא מהעונש (או על-כל-פנים מהפגם שנגרם לו על-ידי החטא). יראה עילאה – יראת הרוממות ויראת בושת, היינו שירא מהחטא עצמו, שהוא נגד רצון ה'. אהבה זוטא – האהבה מצד הטוב המגיע אל האדם על-ידי עבודתו, הן טוב גשמי והן הטוב הרוחני ביותר. אהבה רבה – שלא על מנת לקבל פרס כלל. וסדר העבודה הוא – יראה תתאה, אהבה זוטא, אהבה רבה ויראה עילאה.

וארבע הבחינות מרומזות במשנתנו: אל תהיו כעבדים – יראה תתאה, על-מנת לקבל פרס – אהבה זוטא, שלא על-מנת לקבל פרס – אהבה רבה, ויהי מורא שמים עליכם – יראה עילאה. ומאחר שכיראה עילאה גופא יש שתי דרגות: מה שהאדם ממשיך על עצמו ב"אתערותא דלתתא", והבאה מלמעלה ב"אתערותא דלעילא", שהיא "עיקר היראה", לכן אומר "ויהי מורא שמים עליכם" – לכלול גם בחינה זו שבאה מלמעלה, בבחינת מקיף על האדם.

(מהתוועדות שבת-קודש פרשת פינחס תש"ז – בלתי מוגה)

ג) מלבד כהניל הפסק-דין (רמב"ם תשובה פ"ג ה"ד): עשה מצווה אחת הרי הכריע כו' כל העולם כולו כו'.

של אחד ה'תמימים' שהשתתפו בנסיעות של המל"ח שעורר שאלת תכלית ההשפעה של יחידים, בשים לב למיעוט מספרם של המשפיעים וממילא של המושפעים:

כל המזוזות – מיד

ובחודש תמוז תשי"ג רשם:

"שאלתי את כ"ק אד"ש בשם [...] אשר נוסעת משפחתו לנאות דשא, מתי עליהם לקבע המזוזה, ובאם תיכף – אם כל המזוזות או רק אחת, ואיך בנוגע לברכה. ויען כ"ק אד"ש, שיקבע תיכף כל המזוזות בלי ברכה, ועל שאלתי מה לעשות כאשר ימלאו לי ימים. ענה כ"ק, כי הלא עד העת היא יש עוד זמן, ובאם כן, יחפש [...] בספרים."

כמה אפשרויות – וכולן אמיתיות – ישנן בהנ"ל. ואחדות מהן:

א) לפעמים מצליחים לעורר את השומע באופן – שיעשה טופח על מנת להטפח ויעורר הנקי Chain Reaction [=תגובת שרשרת].

ב) מצליחים יותר שפוגשים איש שהוא בעל כוח ות נעלים ביותר, וכשפועלים עליו שינוי – עושה בכוחות שלו. בדוגמת ניצוץ קטן שמספיק להבעיר אש גדולה ביותר באם מגישים אותו לחבית של אבק-שריפה (Powder) וראה יבמות סב"ב. 24,000 תלמידים כו' היה העולם שמש עד שבא כו' והם כו'.

ראש המזכירות

"אם היה מכיר את הרב חודקוב לא היה כלל ספק אצלו שאינו שיך לדבר שקר וגוזמא", מעיד הרבי על ראש המזכירות שלו □ על הקשר עם הרבי נשיא דורנו שהחל עוד בתקופת הרבי הריי"צ ונמשך והתעצם לאחר קבלת הנשיאות □ רשימות פרטיות של הוראות והתבטאויות של הרבי באוזני הרב חודקוב □ רשימה שנייה

מאת הרב מרדכי-מנשה לאופר

ואשר הנהלת מוסדות אלו בפועל מסר לוועד של שלושה, היינו: לי, חתנא דבי נשיאה, ולהרב חיים-מרדכי-אייזיק חודקוב ולהרב ניסן מינדל. ומובן אשר לאחרי הסתלקות כ"ק מו"ח אדמו"ר כן היה הסדר גם-כן אלא שלמעשה נכנסו המוסדות הנ"ל – כמו שאר המוסדות – תחת נשיאותי, וממילא נשארה ההנהלה בפועל של המוסדות הנ"ל בעיקר לידי הרב חיים-מרדכי-אייזיק והרב ניסן שיחיו.

"...בשנים האחרונות ראיתי צורך לחדש ולהפעיל את 'אגודת-חסידים-חב"ד' העולמית אשר ביחד עם השניים הראשונים, 'המרכז לענייני חינוך' ו'מחנה ישראל', הם שלושה עמודי התווך של תנועת חב"ד, אשר עליהם מתנהלת הפעילות דחב"ד-ליובאוויטש במרחבי העולם..."

הריי"ץ, הרב חודקוב והרמ"ש

ברשימה שלפנינו נעמוד בעיקר על נאמנותו ללא שיור של הרב חודקוב לרבי ולהוראותיו. הרב חודקוב טרח להנציח ברשימותיו מהני מילי מעלייתא ששמע מהרבי או דברים שקשורים ברבי.

במכתב שכתב הרבי על הרב חודקוב מופיעה ההתבטאות המופלאה דלהלן:

ואם היה מכיר את הרב חודקוב לא היה כלל ספק אצלו שאינו שיך לדבר שקר וגוזמא.

בהודמנות נדירה אמר הרבי למזכירו הרב חודקוב (ולמזכיר הרב ניסן מינדל) את הדברים הבאים: "באשר אנחנו שנינו היינו אלה אשר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר הקריבנו אליו ולעבודתו בקודש, וכשהעתיק מושבו ומרכז פעולותיו לארה"ב לקחנו עמו לארה"ב והטיל עלינו את התפקידים הראשים בהנהלה הראשית לכל היקף פעולותיו ועבודתו, וכן היה הסדר מאז ועד הנה".

"מסר לוועד של שלושה"

פעם אחרת אמר (י"ז באלול תשמ"ח):

"כידוע היה סדר עבודתו הציבורית של כ"ק מורי וחמי אדמו"ר מאז בואו לארה"ב, אשר רובא ככולא פעולות חב"ד-ליובאוויטש בארה"ב ובכל מרחבי העולם התנהלו על-ידי הארגונים הראשיים שהוא יסד אותם ופעל על-ידם והם: 'המרכז לענייני חינוך' ו'מחנה ישראל', על כל המחלקות והסניפים שלהם;

מינוי ל"התקשרות"

ניתן לקבל את גיליון "התקשרות" ישירות הביתה באמצעות הדואר.

מינוי לשנה: 177 ש"ח (ב-4 תשלומים).

מינוי לחצי שנה: 88 ש"ח (ב-2 תשלומים).

את השם, הכתובת והתשלום יש להעביר לפי הכתובת:
"התקשרות", מחלקת המנויים, ת"ד 14 כפר חב"ד 72915

באחת הרשימות (ח' בתשרי תש"ב) ציין: "לדאבוני הרשימות קצרות הן יותר מדי וחבל שלא נהגתי רשימות במשך כל השנים".

ביום ג' בתשרי תש"ב רשם הרב חודקוב ביומנו: "היום דיבר איתי כ"ק אד"ש [הריי"ץ] כי הודיע לרמ"ש [כ"ק אדמו"ר נשיא-דורנו] על-דבר החלטתו להוציא [לאור] בע"ה עיתון לילדים ושארבר עם רמ"ש שי' בעניין זה".

רוצה למנות את הרמ"ש

"הייתי אצל כ"ק אד"ש [הריי"ץ] – רשם במוצאי שבת-קודש בראשית, אור לכ"ה בתשרי תש"ב. באותה 'יחידות' דובר אודות ייסוד בית-ספר לבנות ושם נאמר בין השאר:

"למחר אם ירצה ה' צריך אני להיכנס לכ"ק אד"ש ויתרבר על-דבר השם של ועד החינוך ועל-דבר המשתתפים בו. כ"ק אד"ש רוצה למנות לנשיא ועד החינוך את רמ"ש [הרבי נשיא דורנו] ולמנהל את חודקוב".

ביום א' י"ב במרחשוון תש"ב רשם:

"רמ"ש [הרבי נשיא דורנו] אמר לי כי דיבר אתמול עם כ"ק [הריי"ץ]... והחליט שאסדר דוגמא למכתב בזה להורי התלמידים. עברתי היום [על] דוגמא למכתב...".

ב'יחידות' נוספת במוצאי שבת-קודש פרשת וירא, שנרשמה אף היא בידי הרב חודקוב:

"כ"ק... מעיר אותי כי יש לקבוע תקציב... שלו. רמ"ש [הרבי נשיא דורנו] ואני נעבור במקצוע זה".

עוקב אחר הנהגות הרבי בתש"ב...

ירשום דברי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע – טבעיים הם. אבל ראו זה פלא. הרב חודקוב ורשם בח' בתשרי תש"ב:

"מההנהגה של רמ"ש [הרבי נשיא דורנו] אשר היה מוכן לפניו... איזה ספר (בוודאי הכין בכוונה) לעיין בו משפטע פסיעותיו אחר שמונה-עשרה עד התחלת חזרת הש"ץ, למדתי עד כמה שנוחן לייקר הזמן".

הלכה למעשה

בחודש מנחם-אב תשי"א רשם הרב חודקוב דו-שיח שלו עם הרבי בנושא הלכתי אישי, מנהגי יארצייט אחר אימו בתשעה באב שחל בשבת:

"באשר בשבת-קודש העבר אשר חל בט' באב, והוא יארצייט שלי לאמי ע"ה, שאלתי לפני השבת את כ"ק אד"ש, מה ללמוד במשניות לפני אמירת קדיש דרבנן. ויען לי כי הוא אשתקד (או חל ט' באב ביום א' ממש) והשאלה היתה אס-כן רק בנוגע לשבת-קודש מנחה ולט' באב גופא) למד פרק ג' אלו מגלחין'. על שאלתי אם לסיים ב'רבי חנניא בן עקשיא', כנהוג תמיד, ענה לי, כי הלא הפרק עצמו של 'אלו מגלחין' מסתיים באגרתא.

"התפללתי בשבת-קודש לפני העמוד. גם הרב ר' מאיר שי' אשכנזי היה צריך לומר קדיש – שנת האבילות אחר אביו ע"ה – ובכל הג' תפילות בשבת-קודש, ליל שבת, בבוקר, במנחה, סיימנו פרק 'אלו מגלחין' לפני אמירת קדיש דרבנן שאחר התפילה.

הוראת הרבי – לשאול את הרבנים

בשנת תשכ"ד היתה שוב אותה קביעות של תאריך והרב חודקוב העלה על הכתב את מה ששמע מהרבי:

"בערב שבת-קודש העבר, ח' מנחם-אב אמרתי לכ"ק אד"ש כי בשנת ה'תשי"א חל ט' באב כבשנה זו, בשבת-קודש, והתפללתי לפני העמוד. למדתי בג' התפילות המשניות שב'אלו

העמוד סיימתי במשניות בקול רם במסכת מקוואות כרגיל, כ[מו כ]שחל יארצייט בשאר ימות השנה.

"(בשבת-קודש זו היתה גם התועדות – קידוש של כ"ק אד"ש)".

[הערה: זו הפעם הראשונה שהתקיימה התועדות בתשעה באב (נוסף על המאמר בתשח"י). ואז היה משום חידוש עניין של קידוש, והיה בהפתעה (גם אלה שהיו נוכחים תמיד היו באותה שבת בקעמפ)].

"גם הוא אינו מתענה"...

ושוב אנו מוצאים התייחסות הלכתית מעניינת שנרשמה על-ידי הרב חודקוב בשנת תשי"א:

"ב"ה. זיכרון-דברים. בהתאם עם התעוררות השאלה אודות זה, אם מחויב אני להתענות בט"ו כסלו בכלל, ובאם-כן נוחן להשלים כשחל ט"ו כסלו ביום השישי בפרט. שאלתי דעת כ"ק אדמו"ר הרמ"ש [הרבי נשיא דורנו, שטרם קיבל אז הנשיאות] שליט"א ואמר לי כי כאשר אני רק מהחברים של ה'חברא קדישא' ולא מהגבאים שאין לי אס-כן התעסקות בענייני קבורת המתים ר"ל, אין בכלל עליי החוב להתענות – וגם הוא אינו מתענה. ובאשר יש לי חששות ממה שנהגתי כמה פעמים מקודם להתענות תענית זו לכן אקח ג' אנשים ויתירו לי. ולכן בקשתי את הרש"ל שי' והוא יחד עם [...] שי' [...] שי' התיירו לי הנדר באור לט"ו כסלו, ה'תשי"א".

"אל תהא יושב ושוקל"

ביום ראשון, ו' באלול תשי"ט רשם הרב חודקוב:

"מה שרשם כ"ק אד"ש במענה על מכתבו

מגלחין', אבל כמדומני שניכר היה שבנוגע לליל שבת-קודש ומוסף היה' ניכר על פני כ"ק אד"ש שתמה על זה. ורוצה אני לדעת איך לנהוג השתא. גם שאלתי איך לנהוג בשבת-קודש זו בנוגע ללימודים שעד חצות היום, אם כזה שסובר שיש ללמד רק מה שמותר בט' באב, או שעד חצות מותר ללמוד הכול.

"ויען כ"ק אד"ש כי בנוגע ללימוד אין השאלה נוגעת כל-כך כי הלא אפשר בכל אופן למצוא מה ללמוד, אבל בנוגע ללימוד המשניות לפני העמוד, שזה עניין של פרהסיא, לפלא אצלו איך אפשר לעשות בזה שינויים לגבי כל השנה. אבל בנוגע הלכה למעשה יש לשאול רב.

"והנה באשר עלי היה באותו יום שישי להודיע איזה מענה כ"ק אד"ש להר"מ הר"י פיקרסקי, אמר כ"ק אד"ש כי יכול אני בהודמנות זו לשאול אותו הדין הנ"ל.

"ובתוך הדברים פקד עליי כ"ק אד"ש לטלפן להרב יאלעס באיזה עניינים. וציווני שאגב אשאל את דעתו גם בהנ"ל, ולהדגיש כי לאוואוט מצוין בסידור בהקדמת פרקי המשניות שלומדים יארצייט אודות מה שאמר הרוזשינער ז"ע בחשיבות הלימודים בפרק כ"ד שבכלים ביום היארצייט, ובשים לב לזה שמסיימים אותו בקול רם, הלא יש בזה עניין של פרהסיא.

"והנה דעת שני הרבנים הנ"ל היתה שמשום פרהסיא אין לשנות בלימוד הפרקים של משניות על-ידי [בעל] היארצייט שלומדים אותם לפני קדיש דרבנן כרגיל. (וגם במנחה).

"וכמו כן היתה דעת הרב פיקרסקי ברור כי עד חצות היום אפשר ללמוד בכלל בכל עניין של תורה.

"סיפורי אחר-כך הנ"ל לכ"ק אד"ש. ולכן בשנה זו כשהתפללתי כל הג' תפילות לפני